

Blaricum, Bloemlandseweg 3, 'Huis Hildebrand'

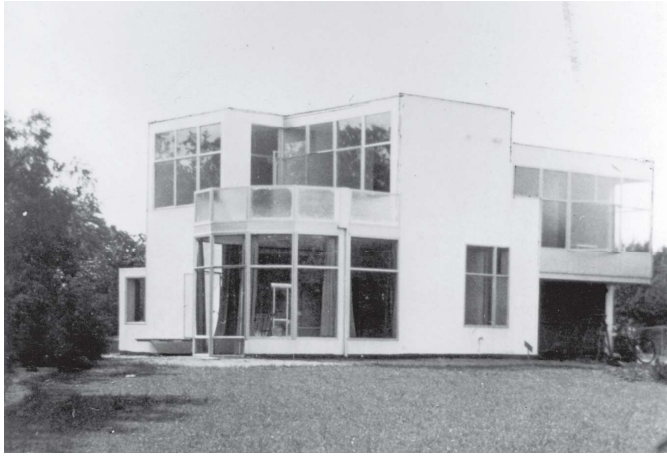

Huis Hildebrand (1935). In de jaren dertig kreeg Rietveld een aantal opdrachten van particulieren voor de bouw van vrijstaande woon- en vakantiehuisen. Over het algemeen betrof het vooruitstrevende opdrachtgevers die bewust kozen voor het door hem gepropageerde 'moderne wonen'. Het huis in Blaricum is in vormgeving avant-gardistisch en experimenteel alhoewel er geen revolutionaire bouwtechnieken werden toegepast. Het heeft een asymmetrisch volume over twee bouwlagen, zoals bij de andere vooroorlogse Rietveld huizen. Het heeft een open plan, maar met vouwanden kunnen ruimtes nog wel ingedeeld en afgesloten worden. Met zijn transparante en wit gesausde gevels, nadruk op ruimtelijkheid en afwezigheid van ornament brak het met de gebruikelijke villabouw van zijn tijd.

Situatie en geschiedenis¹

De Bloemlandseweg is gelegen in het bosrijke gebied ten noordwesten van Blaricum. Aan het begin van de 20ste eeuw werden de brinkdorpen Laren en Blaricum door kunstenaars, schrijvers, idealisten, intellectuelen en vermogende Amsterdammers ontdekt als aantrekkelijke woonplaatsen in het groen, 'buiten' maar niet ver van Amsterdam. Rond de oude dorpen vormde zich op de heiden, engen en bospercelen, langs kronkelende zandpaden en nieuwe klinkerwegen, een schil met landhuizen, vrijstaande villa's en atelierwoningen. Deze werden hoofdzakelijk gebouwd in een expressionistische landhuisstijl of in een stijl geïnspireerd op de traditionele rietgedekte Gooise boerderijen. De bouw van enkele huizen in de experimentele vormen van het Nieuwe Bouwen deed dan ook veel stof opwaaien.

Omstreeks 1934 werd Gerrit Rietveld (1888–1964) benaderd door de 27-jarige radiomedewerker en schrijver van kinderboeken en hoorspelen Anton D. Hildebrand om een huis te ontwerpen voor zijn jonge gezin. Hildebrand en zijn echtgenote Ada van Oordt woonden reeds enige jaren in Blaricum en hadden voor hun te bouwen huis een bosrijk bouwkaavel op het oog.² De bouwaanvraag verliep relatief voorspoedig tegen de achtergrond van de weerstand die Rietveld kort daarvoor in Laren en Blaricum had ondervonden bij een aantal bouwplannen. De behoudend ingestelde schoonheidscommissies en gemeentebesturen namen aanstoot aan de afwijkende vormgeving en platte daken van zijn nieuw zakelijke architectuur. Ook waren er twijfels over de bouwtechniek. Zo werd voor de bouw van het woonhuis Van Urk (1928–1931) pas na een interventie van architect W.M. Dudok een vergunning verleend. Voor het huis van de kunstcriticus Hans Buys tekende Rietveld tenminste vijf ontwerpen (1933–1934), in alle mogelijke vormen, maar de gemeente gaf geen toe-

Het huis kort na de bouw.

Door het gebruik als huurwoning was het voor de eigenaar niet aantrekkelijk om veel geld uit te geven aan verbouwingen. Het huis is daardoor, met al zijn bijzondere details, een van de meest authentieke Rietveldvillia's. Slechts de garage werd uitgebouwd en de kleurstelling van het huis gewijzigd (foto ca. 1960).

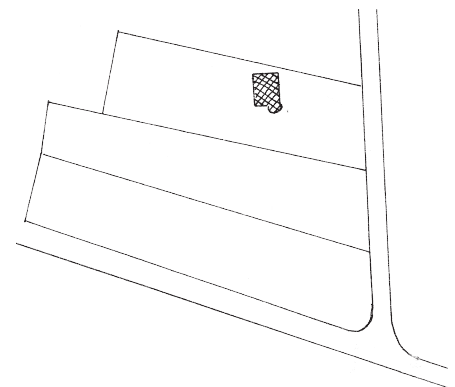
stemming voor de bouw. De geometrische vormgeving zou niet harmonisch aansluiten bij de omgeving en de architectuur werd 'koud en ongevoelig' genoemd. De burgemeester van Laren sprak zelfs van 'kippenhokkenstijl'. Deze 'Larense bouwkwestie' bereikte lokale en nationale kranten en tijdschriften.³

Het ontwerp voor het huis van de familie Hildebrand vertoont overeenkomsten met een van de afgewezen ontwerpen die Rietveld maakte voor Buijs en ook het bestek was hiervan afgeleid.⁴ Dat op het perceel in Blaricum uiteindelijk wel gebouwd kon worden lag waarschijnlijk aan de vasthoudendheid van de opdrachtgever. Toch ging de realisatie van het plan niet zonder slag of stoot. De bouw aanvraag werd door Hildebrand ingediend op 21 augustus 1934.⁵ De bouwsom werd daarin begroot op 9.000 gulden. De gemeente liet Hildebrand weten dat in het algemeen 'grote voorzichtigheid' in acht zou worden genomen bij bouwvergunningen voor huizen 'die in hunne uiterlijke verschijning volkomen afwijken van hetgeen naar vrijwel algemeen geldende maatstaf wordt geacht een bouwaard te zijn van landschappelijk karakter'. Met name wilde men de bouw van dergelijke huizen voorkomen als zij 'reeds om hunne ligging sterk in het oog zullen vallen'. Van het laatste was op het beschutte bosperceel geen sprake en de gemeente was in dit geval bereid een bouwvergunning te verlenen. Toch werd deze onthouden met als argument dat de kavelbreedte van 25 meter niet voldoende was voor een landschappelijk gelegen woonhuis. Hildebrand stelde met nadruk dat hij slechts een klein huis wenste te bouwen en dat hij niet in de gelegenheid was grond bij te kopen. Na een drietal verzoeken voor een heroverweging werd het bezwaar, na stemming in de gemeenteraad, op 22 januari 1935 ingetrokken. Voorwaarde was dat het huis op tenminste 25 meter van de straat werd geplaatst. De bouwvergunning volgde op 21 maart waarna de bouw kon beginnen. Zo gauw als de contouren van het huis zich boven maaiveld begonnen af te tekenen, dienden zich opnieuw problemen aan. Op 16 april werd de bouwplaats bezocht door de welstandscommissie, bestaande uit de Gooise architecten Theo Rueter, Klaas van den Berg en de Larense gemeente-architect H.F. Smit, in gezelschap van de burgemeester en de gemeente-opzichter. De commissie drong vervolgens bij het gemeentebestuur aan op een onafhankelijk onderzoek 'naar de constructieve samenstelling van genoemd huis (...) naar aanleiding van de vele door ons geconstateerde, beslist onvoldoende bouwkundige constructies en detail-fouten aan bedoeld huis'. Genoemd werden onder andere de open ijzeren trap, de zwakke constructie van het trapbordes, de onvoldoende balustrade van het dakterras en de vlakliggende glazen afdekking van de plantenkas 'welke niet waterdicht kan zijn'. Het gevraagde onderzoek werd in mei uitgevoerd door de inspecteur van Bouw- en Woningtoezicht van de gemeente Bussum. Deze had duidelijk geen affiniteit met de moderne architectuur ('technisch niet verantwoord'), maar zag in de constructie van het huis geen onvolkomenheden die een gemeentelijk ingrijpen zouden rechtvaardigen. Het huis kon vervolgens worden voltooid.⁶

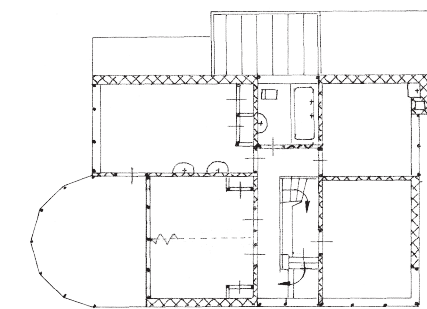
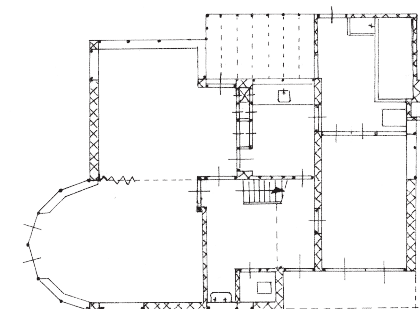
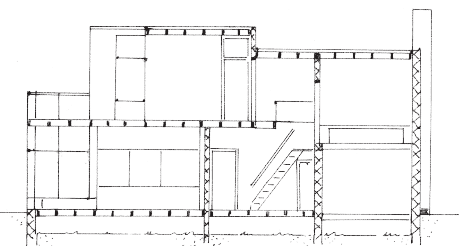
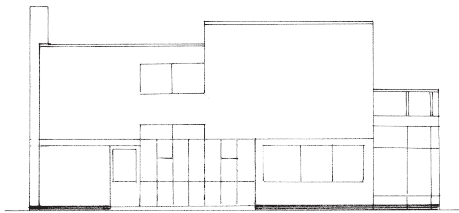
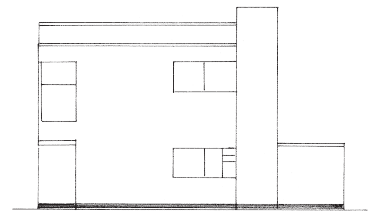
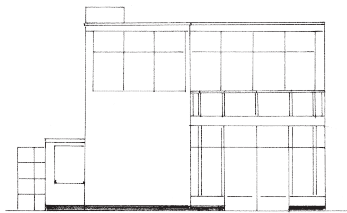
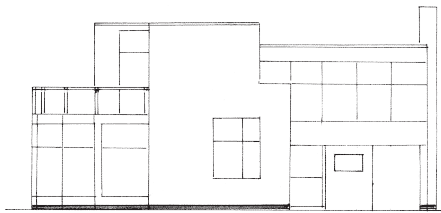
Het gezin Hildebrand maakte slechts enkele jaren gebruik van het huis. In 1940 kocht Adriaan Viruly, een in zijn tijd bekende KLM gezagvoerder, het huis voor

Achterzijde van het huis met schoorsteen, kolenhok en plantenkas.

Situatie ca. 1934.

Reconstructie oorspronkelijke toestand naar de ontwerptekeningen van Rietveld uit 1934 en een opmeting uit 2001: aanzichten van de gevels, doorsnede, plattegrond begane grond en verdieping.

8.750 gulden. Hij betrok het met zijn echtgenote Dina van Hattum en hun drie jonge kinderen, maar dit verblijf bleek door het uitbreken van de oorlog slechts van korte duur. Viruly vertrok via Zweden naar Engeland en in 1942 verhuisde zijn gezin naar Amsterdam. Op de bovenverdieping woonden vanaf 1941 Herman Sinaasappel en zijn echtgenote Roberta Oosterbaan. Sinaasappel dook in het relatief afgelegen huis onder en later in de oorlog vonden ook anderen er een plek. Een 'geheime' ruimte boven de garage, door Rietveld bedoeld voor een schuifbed, speelde een belangrijke rol bij het verbergen van de onderduikers. Na het vertrek van het gezin Viruly werd de begane grond bewoond door de familie Kampf-Morton. Toen deze verdieping in 1944 vrijkwam betrok het echtpaar Sinaasappel het hele huis. Zij bleven er met drie opgroeiende kinderen vervolgens meer dan vijftig jaar wonen. Adriaan Viruly verkocht het huis in 1948 voor 14.000 gulden aan ir. W.B.I. Hofman uit Amsterdam maar die hield het huis in de verhuur, net als zijn zoon ir. H.A.G. Hofman die eigenaar was vanaf 1963. De bijzondere omstandigheid dat de villa gedurende het grootste deel van haar bestaan werd gebruikt als huurwoning betekende dat er nooit ingrijpend werd verbouwd. In de jaren vijftig werd de garage een meter naar voren uitgebouwd voor de Amerikaanse auto van de heer Sinaasappel maar daar bleef het bij. Er waren slechts kleine wijzigingen als gevolg van gebruik, onderhoudsproblemen en schilderwerk. De kleurstelling, zowel buiten als binnen, veranderde wel in de loop der jaren. Zo werden door eigenaar Hofman de buitenkleuren gewijzigd met accenten in primaire kleuren, behorend zo dacht men bij de architectuur van Rietveld en 'De Stijl'.

Het huis werd in 1999 verkocht aan de buurman Th.H. Wouters. Een deel van het perceel werd afgesplitst, bij de tuin van Bierweg 34 gevoegd en het huis werd op dezelfde dag doorverkocht aan J.A. des Bouvrie en H.P.J.B. Heinsbroek. Door een voorgenomen verbouwing en vergroting, waarop vergunning was verleend, dreigde het onaangetaste karakter van het huis verloren te gaan. Dit kon worden voorkomen door aankoop in 2000 door Vereniging Hendrick de Keyser. Een restauratie, begeleid door architect Bertus Mulder uit Utrecht, oud-medewerker van Rietveld, volgde in 2001–2002.⁷

Beschrijving en reconstructie

Het compacte huis, met zijn asymmetrische compositie op een grondplan van ongeveer 10 bij 9 meter, heeft twee bouwlagen onder een plat dak. Het ontwerp werd door Rietveld uitgezet op een raster met een modulemaat van 1 m². Alle ruimtelijke verhoudingen zijn hiervan afgeleid. Binnen het raster tekende hij een huis waarvan de vertrekken op een zo efficiënt mogelijke manier zijn gegroepeerd.

Gezien vanaf de voorgevel (oost) is het huis ingedeeld in drie parallelle beuken. Aan de zonnige zuidkant ligt het woongedeelte, met beneden de woon-eetkamer en boven twee slaapkamers. De woonkamer is verdeeld in een zitgedeelte en een eethoek die door middel van een triplex vouwwand van elkaar zijn te scheiden. De uitgebouwde eethoek ligt op het westen, beschut onder een laag plafond. De zithoek baadt, dankzij een zeszijdig, geheel met ranke stalen ramen bezette erker, in een zee van licht. Hierboven is een dakterras waaraan twee slaapkamers. De ouderslaapkamer van de Hildebrands lag aan de achterzijde van het huis. Met een vouwwand kon de naastgelegen grote kinderkamer voor het slapen in twee aparte kamers worden gescheiden, elk met een kast en waarschijnlijk een opklapbed.⁸ De middenbeuk van het huis is voor 'verkeer' en natte cellen. Zij bevat op de begane grond de hal met wc, wastafel en trappenhuis, daarachter de keuken en daarachter, als uitbouw

De hal, met smalle open trap en tussenbordes. De trapconstructie met ijzeren buisleuningen is zo licht en economisch mogelijk. Stalen I-profiel balken zijn ook in het interieur in zicht.

Overloop op de verdieping.

Keuken met granito gootsteen en aanrecht.

tegen de achtergevel, een glazen plantenkas. Boven de keuken ligt de badkamer. Met deze twee 'beuken' is het huis eigenlijk compleet. De derde beuk aan de noordzijde bevat een aantal toegevoegde vertrekken die door een verspringend vloerniveau ruimtelijk zeer ingenieus zijn ontworpen. Een garage en bijkeuken met kolenhok voor de ketel van de centrale verwarming zijn ondergebracht op de begane grond. Daarboven ligt aan de voorzijde de werkkamer van de schrijver (later gebruikt als slaapkamer) en aan de achterzijde een bergruimte (later gebruikt als strijk- en slaapkamer). De garage is een ondergeschikt vertrek en het plafond ervan kon 1 meter lager zijn dan bij de rest van de begane grond. Rietveld creëerde op deze wijze voor de bovengelegen werkkamer van Hildebrand een apart vloerniveau waardoor deze atelier-achtige kamer veel licht en ruimte krijgt. Om de werkkamer te kunnen bereiken heeft het trappenhuis een tussenbordes. De aangrenzende bergruimte ligt weer op hetzelfde niveau als de badkamer en de slaapkamers, zodat onder de vloer een holle ruimte overblijft. Deze is als lage berging vanuit de werkkamer toegankelijk. Mogelijk stond hier een uitschuifbed, zodat dit vertrek met een minimale inspanning was om te bouwen tot logeerkamer.

Het huis werd opgetrokken in baksteen met houten balklagen en vloeren. Het staat op zandgrond op een ondiepe fundering en een trasraam. De buitenmuren hebben een spouw (hardgraauw baksteen buitenblad en kalkzandsteen binnenblad), de binnenmuren zijn halfsteenswerk. Stalen draagbalken maken de overstekken en grote glaspuien mogelijk. De stalen ramen hebben helder enkel glas. Het dak heeft een minimale daktrim, was geïsoleerd met houtwolcementplaten (Heraklith) en gedekt met vilt en asfaltbitumen. Alhoewel de buitenmuren in baksteen waren opgetrokken werden ze gepleisterd met een cementspecielaag en wit geschilderd om neutrale wandvlakken te suggereren. In combinatie met glas en staal wordt zo een visueel aantrekkelijk spel gespeeld tussen dragende en vullende delen. Stalen I-profiel balken zijn op een aantal plaatsen opzettelijk in het zicht gelaten.

De indeling van het huis is maar ten dele afleesbaar aan de gevels. De werkkamer van de schrijver kreeg in de gevelcompositie grote nadruk: doordat de voordeur en de garagedeur zijn teruggelegd, is de kamer visueel opgehangen aan het huis en vormt deze een tegenwicht van de erker aan de zuidkant. Dit komt niet geheel overeen met de werkelijke, achterliggende indeling: de stalen glaspui van de werkkamer loopt door langs de vide van het trappenhuis, zodat de scheidingsmuur tussen kamer en trappenhuis aansluit op een van de dunne staalprofielen van de vensters. Bij de restauratie van 2001–2002 is de kleurstelling van het huis onderzocht.⁹ Zo bleek het oorspronkelijke kleurschema buiten te bestaan uit wit en zilvergrijs aluminium met slechts enkele accenten in blauw (deuren) en zwart (schoorsteen). In het interieur waren de gestucte muren en plafonds wit of oranjegeel gebroken wit. Alle stalen delen, zoals kozijnen en ramen, en de gietijzeren radiatoren van de cen-

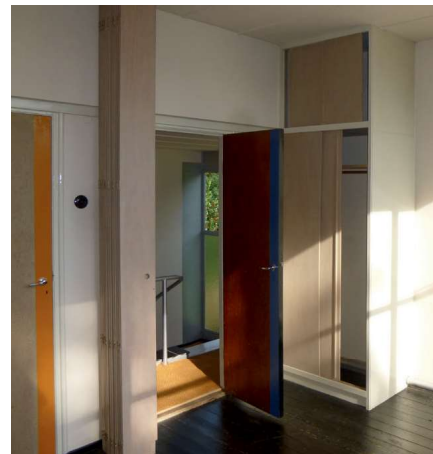

In het huis zijn veel ambachtelijke 'Rietveld-details' te vinden, zoals vouwwanden in woon- en slaapkamers en een klaptafeltje in de keuken. In de van twee zijden toegankelijke kastenwand tussen keuken en eethoek is een 'doorschuif' en een 'koelhoudfijtje' opgenomen. Met het fijtje dat in een ondiepe put zakt, konden melk, boter en kaas koel worden gehouden.

Openstaande vouwwand aan rails, in een van de slaapkamers. Triplex deuren met geverfde banen om vlekken van vingers te voorkomen.

Kastenwand tussen eethoek en keuken.

Stalen voordeur.

Gereconstrueerde plantenkas.

trale verwarming, hadden een aluminiumkleur. Opmerkelijk was de afwerking van de Oregon pine triplex kamerdeuren. Deze waren in een waslaag gezet waarbij de kamerzijde een melkwhite was had terwijl de gangzijde met een rode kleur bleek te zijn bedekt. De kopse kanten waren overal zwart. Aan de klinkzijde hadden alle deuren een geschilderde baan, in de varianten blauw, rood en okergeel.

Bij de restauratie werd de garage teruggebracht naar zijn oude maat: de werkkamer op de verdieping heeft daardoor weer het overstek zoals dit door Rietveld was bedoeld. Aan de achterzijde is de plantenkas herbouwd en in de vroegere bijkeuken werd een nieuwe keuken gemaakt om aan de eisen van de woningwet te voldoen.

- 1 G.H. Rodijk, *De huizen van Rietveld*, Zwolle 1991, p. 53-54. M. Kuper en I. van Zijl, *Gerrit Th. Rietveld (1888-1964). Het volledige werk*, Utrecht 1992, cat.nr. 229. *Jaarverslag Vereniging Hendrick de Keyser* 82 (2000), p. 9-13. M. Kuper, W. Quist en H. Ibelings, 'Gerrit Th. Rietveld, Casas / Houses', in: *2G Revista Internacional de arquitectura / International Architecture Review*, 2006, nr. 39/40, p. 108-119.
- 2 Uit waarschijnlijk dezelfde tijd dateert ook een niet uitgevoerd ontwerp voor een klein gelijkvloers woon- of vakantie-huis voor het gezin Hildebrand in Epe op de Veluwe. Centraal Museum Utrecht, Rietveld Schröder Archief, inv.nr. 048A001 t/m 005.
- 3 Zie onder andere de *Laarder Courant* / *Blaricummer Courant*, de *Gooien Eemlander*, het *Bouwkundig Weekblad* en *De 8 en Opbouw*, periode 1933-1936. Maar ook de landelijke kranten besteedden ruimschoots aandacht aan de kwestie.
- 4 Centraal Museum Utrecht, Rietveld Schröder Archief, inv.nr. 041A001 t/m 003.
- 5 SGV Hilversum, Gemeentearchief Blaricum, inv.nr. 1778.511 (documentatie Huis Hildebrand). Documentatie, bestek, schetsen en bouwtekeningen bevinden zich in het Centraal Museum
- 6 Utrecht, Rietveld Schröder Archief, inv.nr. D041 (documentatiemap), 047A001 t/m 018 (tekeningen) en 047B001.
- 7 Overigens claimde de gemeente-opzichter van Blaricum in deze affaire dat tijdens de bouw op zijn instigatie een aantal verbeteringen was doorgevoerd. Hij vermeldt in een schrijven dat de gewraakte ijzeren trap zonder stootborden op zijn last was verwijderd en vervangen door een normale houten trap. Wie het huis nu binnengaat kan slechts constateren dat deze ambtenaar, althans op dit punt, om de tuin is geleid. SGV Hilversum, Gemeentearchief Blaricum, inv.nr. 1778.511 (documentatie Huis Hildebrand).
- 8 *Jaarverslag Vereniging Hendrick de Keyser* 83 (2001), p. 26-27 en 84 (2002), p. 17-19.
- 9 De vouwwand en de kasten staan niet op de bouwtekeningen aangegeven en zijn een wijziging geweest op het plan. In eerste instantie tekende Rietveld een kamer met kasten in het midden, opklapbedden tegen de muren en tafeltjes aan het raam. Bij de restauratie bleek dit anders te zijn uitgevoerd.
- 10 B. Jonker, *Rietveld-Hildebrandhuis Blaricum. Verslag van het onderzoek naar de historische afwerkingen van het in- en exterieur*, Zwolle 2002.